

Базові референти концепту *УКРАЇНА* в англomовному публіцистичному дискурсі

Роботу виконано у ХНАДУ

У статті розглянуто актанти *УКРАЇНА*, *НАРОД УКРАЇНИ* і *ЗМІ* як базові референти концепту *УКРАЇНА* в англomовному публіцистичному дискурсі. У референтних ситуаціях актанти кваліфікують за якостями (властивостями і відношеннями). Кваліфікацію актантів здійснюють прямим (буквальним) і непрямим (метафоричним) способами. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати експліцитний або імпліцитний характер. Аналіз референтних ситуацій дає змогу встановити поняттєво-ціннісний зміст концепту *УКРАЇНА* в аналізованому дискурсі.

Ключові слова: референт, якість, властивість, відношення, експліцитна й імпліцитна, буквальна й метафорична кваліфікація.

Мудраченко Т. Б. Базовые референты концепта УКРАИНА в англоязычном публицистическом дискурсе. В статье рассматриваются агтанты УКРАИНА, НАРОД УКРАИНЫ и СМИ как базовые референты концепта УКРАИНА в современном англоязычном публицистическом дискурсе. В референтных ситуациях агтанты квалифицируются по признакам (свойствам и отношениям). Квалификация агтантов осуществляется прямым (буквальным) и непрямим (метафорическим) способом и может иметь эксплицитный или имплицитный характер. Анализ референтных ситуаций позволяет установить понятийно-ценностное содержание концепта УКРАИНА в анализированном дискурсе.

Ключевые слова: референт, признак, свойство, отношение, эксплицитная и имплицитная, буквальная и метафорическая квалификация.

Mudrachenko T. B. Basic Referents of the Concept UKRAINE in the English Publicist Discourse. The article deals with agents UKRAINE, PEOPLE of UKRAINE and MASS-MEDIA as basic referents of the concept UKRAINE in the English publicist discourse. Within the referent situations the agents are qualified according to their characteristics (qualities and relations). The agents are qualified literally and metaphorically, explicitly and implicitly. The analysis of the referent situations reveals the notional and evaluative content of the concept UKRAINE in the English publicist discourse.

Key words: referent, characteristic, quality, relation, explicit and implicit, literal and metaphoric qualification.

Постановка наукової проблеми. Мета статті – аналіз якостей базових актантів, що складають референтний простір концепту *УКРАЇНА* в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю встановлення поняттєво-ціннісного змісту уявлень про Україну, що втілюється базовими актантами референтного простору концепту *УКРАЇНА* в західній пресі.

Концепт *УКРАЇНА* вивчався в контексті когнітивної семантики [2], проте ще не був об'єктом аналізу з позицій когнітивно-дискурсивного напряму лінгвістики. Застосування когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу концепту й визначає **новизну** дослідження.

Матеріалом статті є 670 фрагментів англomовного публіцистичного дискурсу, що описують базові актанти (*УКРАЇНА*, *НАРОД УКРАЇНИ* і *ЗМІ*), які, разом з іншими, заповнюють референтний простір концепту *УКРАЇНА*.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать результати аналізу, в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі концепт *УКРАЇНА* репрезентований трьома тематичними складниками – *ПОЛІТИКА* (*ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА* і *ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА*), *ЕКОНОМІКА*, *СОЦІАЛЬНА СФЕРА*.

У межах кожного тематичного складника концепту *УКРАЇНА* виділяють два типи референтів: *актанти* (конкретні референти, які актуалізують у висловленні) і *події*. Ці референти вважаємо *модельними*, оскільки вони є моделлю (шаблоном) для аналізу певного типу референтних ситуацій.

Актантами є конкретні референти, які актуалізуються у висловленні. Актанти поділяють на *одиночні* та *збірні*.

Типовими *збірними актантами* усіх трьох сфер є *УКРАЇНА* як цілісна сутність (*Ukraine, country*), *ВЛАДА* (*Ukraine's new leaders, the government, (Ukrainian) authorities, presidency*), *ОПОЗИЦІЯ*

(*opposition*), ЗМІ (*press, media, journalists, television channels, news, broadcast media, newspapers, TV*), НАРОД УКРАЇНИ (*people, (Ukrainian) nation, Ukrainians*).

Одиничні актанти репрезентовані конкретними представниками влади, опозиції і ЗМІ. Типовими одиничними актантами є *найвпливовіші державні діячі України*, насамперед чинний Президент В. Ф. Янукович (*Yanukovych, Viktor Yanukovych, Mr. Yanukovich, President Viktor F. Yanukovich, a new Ukrainian President, President Viktor F. Yanukovich's*), попередній Президент В. А. Ющенко (*Viktor A. Yushchenko, Viktor Yushchenko, Mr. Yushchenko, former president Viktor Yushchenko*), лідер опозиції Ю. В. Тимошенко (*Ms. Tymoshenko*).

У контексті дискурсу актанти кваліфікують за **якостями**. Якості поділяють на *властивості* і *відносини* [1].

Властивості є “ознаками речі, якими вона наділена незалежно від її відносин з іншими речами” [1, 91], тобто властивість є іманентним показником [1, 91]; властивості є основою для ототожнення і розрізнення речей на рівні одиничного або класу, властивості “становлять собою частину субстанції речей” [1, 35]. Підставою для інференції про ті чи інші властивості актантів є їхні ментальні і фізичні дії, що можуть кваліфікуватися як позитивні (конструктивні) або негативні (деструктивні).

Відносини між актантами – це характеристики актантів, які вони поділяють між собою або якими володіють спільно.

У контексті дискурсу актанти підлягають кваліфікації. **Кваліфікація** як приписування ознак будь-яким евристичним способом – інтуїтивно, досвідним шляхом (з верифікацією або без неї) [1, 67] – обов'язково включає аксіологічний компонент. Актанти кваліфікують як позитивні або негативні. “Оцінка, в тому числі й емоційна, є власне людською категорією, стосується людини і всього того, що певним чином пов'язане з нею, стосується її фізичної, психічної й соціальної сутності. Оцінюється те, що потрібно людині; до оцінки залучається цілком і повністю сама людина. Оцінка представляє людину як мету, на яку спрямований світ” [3, 47]. Сучасний розмовний варіант мовлення по-особливному впливає на параметри експресивності й емотивності мас-медійного дискурсу [3, 153], що не може не позначатися на аксіологічності кваліфікацій подій в аналізованому дискурсі.

Кваліфікацію здійснюють **прямим (буквальним)** і **непрямим (переносним, метафоричним)** способами. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати **експліцитний** або **імпліцитний** характер.

Релевантність виокремлюваних актантів для дослідження виводимо на основі кількісного показника, тобто керуємося їх частотністю, що визначає типовість/нетиповість у межах аналізованого дискурсивного матеріалу, отриманого в результаті суцільної вибірки. У фокусі цієї статті перебувають три найбільш типових збірних актанта – УКРАЇНА, НАРОД УКРАЇНИ і ЗМІ, які називаємо базовими. У контексті дискурсу цим актантам приписують різноманітні властивості і відносини, набір яких і складає їх поняттєво-ціннісний зміст.

Щодо актанта УКРАЇНА, аналізовані фрагменти дискурсу, що містять лексему *Ukraine*, поділяють на такі, що надають опис: 1) наявного стану речей; 2) бажаного стану речей; 3) можливого стану речей у майбутньому.

Окремі фрагменти аналізованого дискурсу містять суто фактологічну інформацію про актанта УКРАЇНА. Наприклад:

(1) *The international community needs to find its voice. The west already has sufficient reason to care. **Ukraine** is a country of 46 million people; a nation that controls the flow of gas to millions of EU households. **It** remains one of the world's largest exporters of grain – the leading barley exporter and sixth largest of wheat – at a time when the global market is in turmoil* (Guardian, Aug 22, 2010).

Так, у прикладі (1) Україну охарактеризовано як країну з населенням у 46 мільйонів, яка контролює постачання газу мільйонам жителів Євросоюзу; є одним з найбільших експортерів зерна.

Значно частіше дискурсивні фрагменти репрезентують не лише ті чи інші характеристики актанта, а й їх оцінку. Наприклад:

(2) *The agreement is less evidence of Mr. Yanukovich's geopolitical inclinations than proof of **his country's weakness*** (New York Times, May 20, 2010).

У фрагменті (2) словосполучення *country's weakness* експліцитно приписує актанту УКРАЇНА таку властивість, як “слабкість”.

У двох наступних прикладах властивості актанта УКРАЇНА виражаються пропозиційним змістом висловлення:

(3) ***Ukraine's** apparent lurch towards authoritarianism has alarmed EU leaders and MPs* (Guardian, Sep 08, 2010).

Так, у (3) актант УКРАЇНА кваліфікують за властивістю “авторитарність”. При цьому цій властивості імпліцитно надають негативну етичну оцінку, яка виведена із значення предиката *to alarm* (викликати занепокоєння): поворот України до авторитарності викликає занепокоєння у лідерів Євросоюзу. Звідси, інференція про невідповідність цієї характеристики нормам демократії.

(4) ***Ukraine is losing the right to call itself a democratic nation and is drawing into question any hope it has for EU membership any time soon*** (Guardian, Aug 22, 2010).

У фрагменті (4) актанту УКРАЇНА експліцитно приписують властивість “недемократичність”.

У контексті (5) актант УКРАЇНА отримує метафоричну кваліфікацію:

(5) ***Ukraine is failing the democracy test*** (Guardian, Aug 22, 2010).

Метафора реалізується пропозиційним змістом висловлення, де референт *Ukraine* наділяється характеристиками УЧНЯ/АБІТУРІЄНТА, який НЕ СКЛАВ ІСПИТУ з такого “предмета”, як демократія. Метафора містить негативну оцінку.

Проте, трапляються контексти, де актанту УКРАЇНА приписують позитивну оцінку. Наприклад:

(6) ***The first ambition is to show people from Europe that Ukraine exists, that it is a normal country with normal people*** (Guardian, May 19, 2005).

Так, у наведеному висловленні УКРАЇНА експліцитно характеризується як нормальна країна з нормальними людьми (*normal country with normal people*). Окрім того, стверджується бажання донести цю позитивну кваліфікацію до європейців.

У двох наступних контекстах поняттєво-ціннісний зміст актанта УКРАЇНА виражають через експлікацію бажаного з точки зору суб'єктів дискурсу стану речей:

(7) ***A stable, democratic Ukraine is in everyone's best interests*** (Guardian, Aug 22, 2010).

(8) ***It's tempting for Europeans to say that Ukraine represents the European way to democracy*** (Guardian, Jan 27, 2005).

Із пропозиційного змісту наведених вище висловлень випливає, що бажаними властивостями актанта є “стабільність” (*stable*) і “демократичність” (*democratic*).

Як свідчать результати аналізу дискурсивних контекстів, ще однією бажаною властивістю актанта є сприяння налагодженню зв'язків між Росією та Європою:

(9) ***Ukraine should be nonaligned and act as a bridge between Russia and Europe*** (New York Times, Apr 26, 2010).

Ця властивість виражена експліцитно пропозиційним змістом висловлення. При цьому Україну метафорично уподібнено МОСТУ, що з'єднує Росію і Європу.

Майбутнє України отримує метафоричну кваліфікацію:

(10) ***The outlook for Ukraine is stormy, but the country's not about to split apart*** (Times, Sep 05, 2008).

У наведеному фрагменті МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ подане у вигляді КОРАБЛЯ, що потерпає від ШТОРМУ, але НЕ РОЗКОЛЮЄТЬСЯ НАВПІЛ. Метафора задана, насамперед, атрибутом *stormy*, який кваліфікує референта *the outlook for Ukraine* (майбутнє України) й актуалізує концепт ШТОРМ. Ще одним засобом вербалізації метафори є предикація *the country's not about to split apart* (не схоже на те, щоб країна розкололася навпіл), що в контексті штормового моря метафорично уподібнює УКРАЇНУ – КОРАБЛЮ, який може будь-якої миті розколотися навпіл. Негативне аксіологічне забарвлення корелята ШТОРМ, що імплікує “непевність”, “небезпеку”, нейтралізується корелятом КОРАБЕЛЬ, який ПРОТИСТОЇТЬ ШТОРМУ, що, відповідно, актуалізує такі аксіологічно навантажені ознаки, як “стійкість”, “цілісність”.

Актант НАРОД УКРАЇНИ вербалізується лексемами *Ukrainians, Ukrainian nation*:

(11) ***The Ukrainian nation is very peaceful and calm... A lot of Ukrainians still don't believe that they all went out into the street*** (Guardian, May 19, 2005).

Український народ у цьому прикладі експліцитно наділено такими властивостями, як “миролюбність” (*peaceful*), “спокійність” (*calm*). Ці ж якості імплікуються пропозиційним змістом предикації про те, що українці не можуть усвідомити, як вони могли пристати на революційні гасла (*still don't believe that they all went out into the street*).

Окрім того, в аналізованому дискурсі акцентується розчарування українців політикою і політиками, зокрема Помаранчевою революцією:

(12) ***Ukrainians have become disillusioned with politics in recent years...*** (New York Times, Feb 09, 2010).

(13) ***Many Ukrainians were disappointed in the Orange Revolution*** (New York Times, Feb 08, 2010).

У прикладах (12)–(13) кваліфікація актантів здійснюють за допомогою предикатів *to become disillusioned* (втратити ілюзії), *to be disappointed* (розчаруватися).

Окремим збірним актантом виступають ЗМІ. Відносини між актантами УРЯД і ЗМІ характеризуються як “утиск”:

(14) *Since Viktor F. Yanukovich was elected the Ukrainian president last February and his Party of Regions took power, journalists, local and foreign nongovernmental organizations and independent television channels have come under pressure from the security services* (New York Times, Jul 21, 2010)

У наведеному прикладі кваліфікація відносин між урядом та ЗМІ в Україні виражено експліцитно: стверджується, що з приходом В. Ф. Януковича до влади на незалежні ЗМІ спричиняється тиск органів безпеки.

У фрагменті (15) також експліцитно стверджують наявність ворожого ставлення влади до журналістів – аж до фізичних розправ:

(15) *...broadcast media pluralism in Ukraine was being “seriously eroded”, warning of a disturbing level of hostility towards journalists on the part of the authorities, including physical attacks* (Guardian, Sept 08, 2010).

Як і в попередніх випадках, у (16) експліцитно стверджується про тиск влади на ЗМІ, що посунуло Україну аж на 115-е місце у списку 195 країн світу з такого показника, як свобода преси:

(16) *The pressure on the media has become so intense that the 2010 Press Freedom Index published by Freedom House ranked Ukraine 115th out of 195 countries, alongside Kuwait and Mexico* (NYT, Jul 21, 2010).

Характер відносин між ЗМІ та владою може також набувати імпліцитного вираження у дискурсі:

(17) *Fundamentally, what happened was not even news. **But the presidency’s desire to cover up this episode** [йдеться про падіння вінка під час церемонії вшанування пам’яті загиблих] **had all the attributes of censorship*** (Telegraph, May 19, 2010).

Так, у прикладі (17) ознака “утиск” імплікується лексемою *censorship* (цензура).

(18) *Yanukovich ... has set about reversing the gains of the 2004–10 Orange Revolution, in which newspapers and TV flourished* (Guardian, Sept 08, 2010).

У контексті (18) кваліфікацію відносин між урядом і ЗМІ також здійснюють імпліцитно, але її зміст виводять не на підставі окремого мовного виразу, як у (17), а на основі інтерпретації цілісного висловлення. У (18) йдеться про те, що новий Президент взяв курс на перегляд здобутків Помаранчевої революції, пов’язаних із процвітанням преси і телебачення. Під процвітанням у контексті західних ЗМІ мають на увазі свободу слова, відсутність цензурного тиску. Звідси інференція про те, що політика нової влади спрямована на утиск ЗМІ.

Висновки. Отже, аналіз якостей (властивостей і відносин) базових актантів, що репрезентують референтний простір концепту УКРАЇНА у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі, дає змогу зробити такі висновки. Актант УКРАЇНА кваліфікують на підставі таких властивостей, як “слабкість”, “авторитарність”, “недемократичність”; бажаними властивостями актанта є “стабільність” і “демократичність”. Актант НАРОД УКРАЇНИ позитивно кваліфікують як “миролюбний”, “спокійний” і “розчарований діями політиків”. Актант ЗМІ кваліфікують як такий, що “зазнає утиску влади”. Кваліфікацію зазначених подій здійснюють прямим (буквальним) і непрямим (переносним, метафоричним) способами. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може відбуватися експліцитно або імпліцитно.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розширенні кола аналізованих дискурсивних фрагментів і більш поглибленому аналізі актантів, що актуалізують зміст концепту Україна у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі.

Література

1. Никитин М. В. Основания когнитивной семантики / М. В. Никитин. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 277 с.
2. Чабан Н. А. Образ суверенной Украины в вербальном воплощении (на материале публикаций газеты “The New York Times” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Чабан Наталья Анатольевна. – Черкассы, 1997. – 179 с.
3. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : [монография] / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
4. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – N. Y. : Oxford Univ. Press, 2005. – 1780 p.

Статтю подано до редколегії
21.03.2011 р.